

Tizenévesek pénzügyei

Tények, ismeretek, attitűdök

– pilot study –

„Családi kassza” kutatás

Budapest,
2010 június 30.
Szociológiai és Társadalompolitikai Intézet
1097 Budapest, Fővám tér 8.

Témavezető: Czako Ágnes

Közreműködők: Laky Aliz, Papp Gergő, Szanyi F. Eleonóra

Tartalomjegyzék

A VIZSGÁLAT KÖRE, KÉRDEZÉS IDŐSZAKA, A KIVÁLASZTOTT SOKASÁG	4
CSALÁDI GAZDÁLKODÁS ÉS PÉNZÜGYI HELYZET	5
<i>Pozitív attitűdök, vélekedések a családi pénzügyekről</i>	6
<i>Negatív attitűdök, vélekedések a családi pénzügyekről</i>	8
<i>A pénzügyi problémák következményei</i>	10
SZEMÉLYES VISZONY A PÉNZHEZ	11
<i>Zsebpénz</i>	11
<i>Saját pénz forrása és használata</i>	13
<i>Tranzakciók – pénzkölcsön, adás-vétel, adományozás előfordulása</i>	16
<i>Pénzpiaci termékek és szolgáltatások igénybevétele</i>	20
ISMERETEK A PÉNZÜGYEKRŐL	21
VÉLEMÉNYEK A PÉNZÜGYEKRŐL	25
ÖSSZEGZÉS	27

A vizsgálat köre, kérdezés időszaka, a kiválasztott sokaság

2010 tavaszán egy oktatási értékelő felmérés „melléktermékeként” született a vizsgált adatbázis. Az eredeti felmérés befejezése után egy pluszfeladatot végeztek el a diákok, kitöltöttek egy közel 100 kérdést tartalmazó kérdőívet, mely a középiskolásokat a pénzügyeiről szolt. Összesen 177 fő válaszolt, de ebből 160 kérdőív lett többé-kevésbé teljes; 154 kérdőív igazán értékelhető. A jelentésben ezért közlünk az egyes táblázatokban eltérő elemszámokat.

A mintában a fiúk-lányok aránya 35:65 százalék, a fiúk egy kicsit fiatalabbak a lányoknál, átlagosan 16,3 évesek, a lányok 16,7. A legfiatalabb a fiúk és lányok körében is 14 éves, a legidősebb 19 éves.

A megkérdezettek átlagosan 3,9 fős családban élnek, egy valaki egyedül lakik, a legnagyobb családban pedig a kérdezettel együtt heten élnek. A háztartásokban átlagosan két kereső van, 15 százalék egykeresős, 56 százalék kétkeresős, a többiben hárman, vagy többen keresnek ill., van valamilyen jövedelmük. Egy olyan háztartás van, melyben öt családtagnak van jövedelme. (A háztartásnagyság és a keresők /valamilyen jövedelemmel rendelkezők/ megoszlása független egymástól.)

A válaszadók kétharmada jó és kiváló tanuló, a fiúk közül a jó tanulók aránya csak kicsit több mint 50 százalék, a lányoknak viszont több mint háromnegyede 4-es-5-ös tanuló.

A megkérdezettek kétharmada beszélget a család pénzügyeiről a szüleivel, de a fiúk a lányokhoz képest kevésbé érdeklődőek: a lányok 70 százaléka érdeklődő, a fiúk között ez az arány alig 60 százalék.

Családi gazdálkodás és pénzügyi helyzet

Úgy véltük, hogy a tizenévesek valamelyest tájékozottak lehetnek a családi gazdálkodás ügyeiben, értesülnek a szüleiktől a problémákról, tudják, hogy a családnak milyen nagyobb kiadásai vannak és azt is figyelemmel kísérik, ha a háztartási gazdálkodásban nehézségek vannak. Megfogalmaztunk véleményeket, állításokat és megkérdeztük, mennyire jellemző ez az ő háztartásukra, illetve olyan tényekről érdeklődtünk, melyek a családi gazdálkodás állapotát írják le. Hogy a válság-közbeszéd panaszeffektusát elkerüljük, a vélekedések között igyekeztünk a gazdálkodási helyzet pozitív és negatív állapotáról azonos arányban állításokat megfogalmazni.

A család gazdálkodásának mindennapi problémamentes menetére vonatkozóan 6 állítást vagy attitűdöt fogalmaztunk meg. Ezek részben arra utalnak, hogy a család jó anyagi körülmények között él és nincsenek megélhetési gondok, nagyobb beruházásokat is megengedhetnek maguknak, vagy éppen az értékmegőrzés, a célszerű befektetés foglalkoztatja a szülőket. A magasabb színvonalú fogyasztás-orientált magatartást tükröző vélekedést is ehhez a véleménycsoporthoz tartozónak véljük. Próbáltuk megmérni továbbá azt az attitűdöt is, mely szerint a család nem foglalkozik a megélhetés nehézségeivel, mert a nem anyagi dolgok sokkal fontosabbak számukra.

A mindennapi nehézségek mérésére szintén 6 állítással tettünk kísérletet, melyek között a nagyobb kiadások és a folyó háztartási kifizetések fedezetének előteremtésére, az olcsó fogyasztási javak preferálására, a nagybevásárlások visszaszorulása szerepelt.

Három állítás pedig arra vonatkozott, hogy a kérdezett saját életében milyen finanszírozási problémák jelentkeztek az utóbbi években: elmaradt nyaralás, kevesebb szórakozás, vagy kevesebb juttatás a szülőktől.

Pozitív attitűdök, vélekedések a családi pénzügyekről

Az alábbiakban bemutatjuk, hogy mely állításokkal milyen mértékben értettek egyet a válaszolók. Mivel az egyetértést az iskolai osztályzatoknak megfelelően kértük kifejezni, azt valószínűsítjük, hogy a válaszok a válságos 2010 tavaszán inkább az egyet nem értés 1-es, 2-es értékei körül sűrűsödnek.

- +1. A szüleim nem sokat foglalkoznak a pénzügyekkel, meg tudjuk venni, ami a mindennapi megélhetéshez kell.**
- +2. A szüleim jól keresnek, nincsenek napi anyagi problémák.**
- +3. Mostanában vettünk új lakást (vagy autót, vagy bútort, vagy nagyobb értékű háztartási gépet).**
- +4. Családunkban nem foglalkozunk a pénzzel, mert úgy gondoljuk, hogy a nem anyagi dolgok sokkal fontosabbak.**
- +5. Az okoz problémát, hogy milyen formában érdemes megtakarítani (mit érdemes venni, ami az értékét megőrzi).**
- +6. Csak márkás dolgokat vásárolunk, mert az jobb minőségű.**

1. sz. táblázat:

A pozitív állításokkal való egyetértés arányai (%)

Az egyetértés mértéke	Az állítások sorszáma:					
	+1.	+2.	+3.	+4.	+5.	+6.
1= nagyon nem jellemző	9	8	47	20	34	25
2	7	9	7	15	19	14
3	27	21	10	32	21	24
4	23	30	11	17	13	18
5= nagyon jellemző	27	29	21	7	4	14
9 = nem tudom $X=6,1$	7	3	4	9	9	5
$N= \bar{f} \text{ (100\%)}$	149	153	151	149	151	148

Feltételezésünkkel ellentétben a megkérdezett csoportban a válaszolók kimondottan jómódúnak mondták magukat és az is kiderül, hogy a válaszolók több mint háromnegyede nem foglalkozik sokat a pénzzel, mert mindennapi megélhetés biztosított (+1. kijelentés: 16 % szerint nem jellemző; a +2. kijelentés 59 % szerint jellemző és nagyon jellemző). A válaszolók 21 százaléka mondta, hogy mostanában vettek új lakást vagy más nagy értékű háztartási berendezést, 47 százalék viszont azt válaszolta, hogy ilyesmi nagyon nem jellemző a háztartásukra. A nem-anyagi dolgok fontosságát firtató, értékválasztásról szóló kijelentésünk eléggé megosztotta a válaszolókat: egyharmaduk szerint közepesen jellemző ez a családra, de közel egy

tizedük nem tudott dönteni. Több mint egyharmaduk pedig úgy véli, hogy nem vagy nagyon nem jellemző a családra, hogy azért nem foglalkoznak a pénzzel, mert a nem-anyagi dolgok sokkal fontosabbak. A családokra szintén nem jellemző a gyerekek vélekedése szerint az, hogy megtakarításokkal foglalkoznának. A fogyasztásuk pedig inkább a minőségi megfontoláson alapul (1/3), bár ezt egyáltalán nem gondolja jellemzőnek a minta negyede, míg egy másik negyedük „is-is” álláspontot jelzett.

Negatív attitűdök, vélekedések a családi pénzügyekről

Azt gondoltuk, hogy a problémák, nehézségek, igen egyértelműen fognak jelentkezni a válságokban, hiszen a családok anyagi helyzete meglehetősen romlott az évezred első tíz évének vége felé. A kijelentések a nagyobb beruházásokra, a folyó fogyasztásra és háztartási kiadásokra és a család vásárlási szokásaira vonatkoznak.

- 1. Problémát okoz, ha hirtelen egy nagyobb kiadás adódik.*
- 2. A hó végére elfogy a pénzünk és ebből adódnak feszültségek.*
- 3. A számlák befizetése mindig nehézségeket okoz.*
- 4. A lakáshitelek törlesztése az utóbbi időben megterhelő.*
- 5. Ritkábban van mostanában nagybevásárlás, mint tavaly.*
- 6. Általában olcsó helyeken, vagy leárazáskor, akciókban vásárolunk (élelmiszert is és ruhákat is)*

2. sz. táblázat:

A negatív állításokkal való egyetértés arányai (%)

Az egyetértés mértéke	Az állítások sorszáma:					
	-1.	-2.	-3.	-4.	-5.	-6.
1= nagyon nem jellemző	13	42	27	42	31	24
2	18	18	28	13	14	18
3	21	12	21	13	18	26
4	25	14	14	10	19	17
5= nagyon jellemző	17	9	6	10	11	14
9 = nem tudom X=6,0	6	5	5	12	7	1
N= fő (100%)	151	150	150	153	152	149

Adatainkból az látszik, hogy az átlagos tájékozatlanság (nem tudom) aránya nem tér el a pozitív és a negatív vélekedések között (6,0 vs 6,1), de a rossz dolgokkal kapcsolatban nagyobb a tájékozatlanság/tájékozottság különbsége: A gyerekek a lakás-hiteltörlesztéssel kapcsolatban nagyon nem, az olcsóbb bevásárlások (akciók, leárazás) nagyon tájékozottnak mutatkoznak. Minden harmadik családra jellemző, hogy a hirtelen nagyobb kiadás problémát okoz (ld. fent: megtakarítással nem foglalkoznak). és további 17 százalékuk ezt nagyon jellemzőnek gondolja. A válaszolók 60 százaléka szerint családjukban nincs hó végi szűkölködés, ebből adódó

feszültség. Ez csak minden tizedik háztartásban gond. Ugyancsak nem illetve nagyon nem jellemző (55%), hogy a számlák befizetése miatt nehézség lenne. Szintén nem jellemző a sokaságra a hiteltörlesztésből származó probléma. A nagybevásárlások sem lettek ritkábbak (31+14=45 %-ukra nagyon nem és nem jellemző); ez azonban jellemző és nagyon jellemző a válaszolók (19+11=) 30%-ára. Leárazáskor vagy olcsó helyeken vásárol közel minden harmadik család élelmiszert és ruhát, ezzel szemben minden negyedike ez nagyon nem jellemző. Az olcsó bevásárlásokkal kapcsolatban adtak a megkérdezettek a legnagyobb arányban közepes, vagyis „is-is” választ (26%).

A pénzügyi problémák következményei

Míg az előző kijelentés-csoportokról a gyerekek úgy alkottak véleményt, hogy nem feltétlenül rendelkeznek személyes tapasztalattal az adott kijelentés kapcsán, hanem a szülőktől hallottakra, a családi beszélgetésekre hagyatkozva formáltak véleményt. Az alábbi item-ek viszont a gyerekek közvetlen tapasztalatait kívánták rögzíteni a velük kapcsolatos tények megfogalmazásával:

- *1. Nem mentünk el nyaralni (vagy csak rövidebb időre mentünk el), mert nem volt rá elég pénz.*
- *2. Nem kaptam meg valamit, amit a szüleim régebben megígértek (pl.: új telefon, kerékpár, számítógép, ruha, stb.)*
- *3. Mostanában kevesebbet költünk szórakozásra (mozi, színház, koncert, .).*

3. sz. táblázat:

A tényállításokkal való egyetértés arányai (%)

Az egyetértés mértéke	Az állítások sorszáma:		
	*1.	*2.	*3.
1= nagyon nem jellemző	37	48	26
2	11	15	26
3	19	11	9
4	12	11	20
5= nagyon jellemző	16	11	13
9 = nem tudom	5	4	6
<i>N= fő (100%)</i>	<i>152</i>	<i>150</i>	<i>149</i>

A válaszolók majdnem felére nem vagy nagyon nem volt jellemző, hogy pénzhiány miatt nem mentek el nyaralni, vagy az erre szánt időt pénzhiány miatt lerövidítették volna. Jellemző volt viszont 28 százalékukra. És az sem volt jellemző, hogy valamit, amit a szülők megígértek, ne tudták volna megvásárolni a gyerekek. Ez utóbbi aránya majdnem 2/3. Minden ötödik viszont jellemzőnek gondolja magára ezt a kellemetlenséget. Az, hogy kevesebbet költenek mostanában szórakozásra, mozira, ruhára 1/3-nyi megkérdezettre jellemző, de e kijelentés a minta több mint felére nagyon nem jellemző; másként: a családok több mint felében a szórakozásra szánt költségek mostanában nem csökkentek.

Személyes viszony a pénzhez

Zsebpénz

„Mit gondolsz, fontos-e, hogy a családban a gyermeknek is - mint Neked - legyen saját pénze?” – kérdeztük a diákoktól. Az iskolai osztályzatoknak megfelelően 1-est írtak, ha egyáltalán nem fontos, 5-öst, ha nagyon fontosnak tartják.

4. sz. táblázat:

A zsebpénz fontosságának megítélése nemek, tanulmányi eredmény és a szülőkkel való beszélgetés ténye szerint (%)

Az egyetértés mértéke	A zsebpénz fontossága							Együtt
	nemek szerint		tanulmányi eredmény szerint			pénzügyekről...		
	fiúk	lányok	közepes	jó	kiváló	beszélget	nem beszélget	
1= nagyon nem fontos	2	6	2	4	12	5	4	5
2	6	4	2	3	12	5	4	5
3	18	21	29	17	19	12	35	20
4	22	28	22	31	22	29	20	25
5= nagyon fontos	52	41	45	45	35	49	37	45
<i>N=fő (100%)</i>	<i>51*</i>	<i>94</i>	<i>42*</i>	<i>72</i>	<i>26*</i>	<i>98</i>	<i>49*</i>	<i>148</i>

* kicsi elemszám

A válaszolók csoportjának közel fele számára *nagyon fontos* az, hogy legyen zsebpénze, saját pénze gyerekként. Csak minden tizedik mondja azt, hogy ez nem fontos. Minden ötödik szerint közepesen, minden negyedik szerint, ha nem is nagyon, de fontos. A fiúk sokkal inkább gondolják, hogy *nagyon fontos*, hogy zsebpénzük legyen, mint a lányok.

A tanulmányi eredmény szerinti csoportokban külön-külön az látszik, hogy a kiváló tanulók – akik elég kevesen vannak – kevésbé tartják fontosnak, sőt kimondottan egyáltalán nem fontosnak ítélik meg azt, hogy van-e zsebpénzük, mint akár a közepes vagy a jó tanulók. A jó tanulók az átlagosnál inkább tulajdonítanak fontosságot a gyerekek pénzügyi önállóságának (31 vs 25%).

Úgy véltük, hogy azok a gyerekek, akik szüleikkel beszélgetnek a család pénzügyeiről, jobban tájékozottak, érdeklődnek a pénzügyek és a gazdálkodás iránt, és ebből adódóan önállóan is szeretnék a pénzzel foglalkozni, vagyis számukra fontosabb lehet, hogy „saját” pénzük legyen. Ezt az adatok annyiban támasztják alá, hogy a szüleikkel nem beszélgetők inkább közepes fontosságot tulajdonítanak ennek a kérdésnek, a nagyon fontosnak ítézők aránya az átlagosnál jóval alacsonyabb (45 vs. 37%) az ő csoportjukban.

Arra is megkértük a diákokat, hogy a zsebpénzről alkotott véleményüket indokolják meg. Azok, akik nem tartották különösen fontosnak, azt a magyarázatot adták, hogy a szülők általában megveszik azt, amire a gyereknek szüksége van, így a zsebpénz mint intézmény nem szükséges.

A zsebpénz mellett szavazók magyarázataiban racionális érveket, pragmatikus mozzanatokat, és a szabadságra, autonómiára-függetlenségre utaló értékválasztást találunk.

Racionális magyarázatok:

Azokat az érveléseket soroljuk ebbe a csoportba, melyek kiemelik – a szülői-nevelői szerepre utalva – hogy a zsebpénz megtanítja a gyerekeket a beosztásra, a pénz értékének megismerésére, a pénzkezelés módjára, a „beosztásra” és utalnak a jövőre is, nevezetesen, a tizenéveseknek felnőttként majd szükséges lesz ilyen készségekkel rendelkezni. („Felelősség nélkül megtanulhatok bánni a pénzzel.”)

Pragmatikus magyarázatok:

A gyerekek kisebb dolgokat – uzsonna, fagyi, stb. – maguknak vásárolnak, vagy általános magyarázatként: „jó, ha van nálunk valamennyi pénz”. Ugyanebbe a csoportba soroljuk azt az érvet is, hogy a gyerek diákmunkával keressen pénz és azt költse magára. (A sokaságban 5-6 saját keresettel rendelkező válaszoló van.) A másik irányból érvelő úgy fogalmaz, hogy azért kell adni pénzt a gyereknek, hogy ne kelljen neki mindig a szülőktől kérni. Ezért fontos, hogy legyen. Ugyanez érv a zsebpénz feleslegessége mellett is: a szülő ad, ha kér e gyermek.

Értékalapú magyarázatok:

A válaszolók úgy vélik, hogy a zsebpénz a szülőktől önálló kezelésre átadott pénz. A saját maguk által megkeresett pénz fölött is így rendelkeznek. Ez a felhasználás önállóságát teszi lehetővé, kifejezi a gyerek szülőktől való függetlenségét, mert szabadságot kap ebben a döntésben. (Arra költöm, amire akarom; nem szólnak bele, értelmes dolgokat veszek magamnak;)

Érzelmi magyarázatok:

Enervált magyarázat a fontosság ellen: „ha van az jó, ha nincs, akkor sem tudsz mit csinálni”.

Patetikus magyarázat a fontosság mellett: „érezze a gyerek a döntés súlyát”.

Öntudatos kiállás a fontosság mellett: „Mert nekem is vannak személyes szükségleteim!”

Saját pénz forrása és használata

„Van-e neked (vagy volt-e az elmúlt hónapban) saját pénzed, ami fölött csak te rendelkezel?” – kérdeztük a diákokat, akiknek 91 százaléka (137 válaszoló) mondta, hogy van vagy volt saját pénze. A pénz forrásáról az alábbiak szerint nyilatkoztak:

5. sz. táblázat:

A jelenleg birtokolt pénz forrása (%)

<i>A pénz forrása</i>		<i>Igen</i>
(a)	zsebpénzt kapok.	73
(b)	dolgoztam, dolgozom.	52
(c)	Ajándékba kaptam valamilyen alkalomra (pl. születésnap, karácsony, stb.).	79
(d)	egyéb forrásból	25

A gyerekekhez „befolyó” pénz – ami épp van nekik a kérdezés időpontjában – a szűkebb vagy tágabb családból származik: zsebpénz, „, és az egyéb források között is főként ilyen forrást neveznek meg: „Nálunk csak kérem kell a pénzt és általában kapok; kértem szüleimtől; ha kérek a szüleim adnak, de nem rendszeresen; mamától, nagymamától,” – sorolják az egyéb forrásokat, de van más indok is a pénzszerzésre: „jó jegyekért; év végi osztályzatra kaptam; segély; ösztöndíj; lottózom, megdolgoztam érte... nem a szüleimtől kapok; túlórák, versenyek; bizniszelek;” – mondják.

Azok, akik rendszeresen kapnak (zseb)pénzt (a sokaság 62 százaléka), főképp havonta kapják (38%) és csak negyedük kap heti rendszerességgel, a többiek alkalmilag jutnak pénzhez. Feltételeztük, hogy a pénz valami feltételhez is köthetik a szülők, családtagok. Erről már a pénzforrások kapcsán szó volt: a diákok 60 százaléka akkor kap pénzt, ha kér. A jó jegyekért csak 10 százaléka, a házimunka elvégzéséért is kevesen (8 %) kapnak pénzt. Soha nem kap pénz a válaszolók 15 százaléka.

A pénzhasználatot jellemzi, hogy a diákok 53 százaléka azt válaszolta, hogy *inkább összespórolja a pénzét*, mert valamit szeretne vásárolni magának/másnak. Ez a legnépesebb csoport. Csak negyedük írta, hogy *„inkább elköltöm a pénzemet, ha éppen szükség van valamire”*. Minden ötödik válaszoló viszont – „is-is” – azt tartotta magára jellemzőnek, hogy *„A pénzem egy részét félreteszem, más részét elköltöm”*.

Megtakarítás

Felvetődött, talán a megfontoltabb lányok inkább félreteszik a pénz, mint a fiúk; vagy a jó tanulók, akik számára az önálló pénz fontos volt, talán spórolósabbak is, vagy aki többet hall a családban a pénzügyekről, inkább takarékoskodik, mint aki nem beszélget ilyen témáról a szüleivel. Az eredményt a 6. sz. táblázatban látjuk.

6. sz. táblázat:

„Van spórolt pénze” nemek, tanulmányi eredmény és a szülőkkel való beszélgetés ténye szerint (%)

<i>Van-e jelenleg spórolt, félretett pénzed?</i>		<i>Igen</i>
(a)	fiúk	92
	lányok	90
(b)	közepes tanuló	83
	jó tanuló	94
	kiváló tanuló	92
(c)	beszélget szüleivel a pénzügyekről	90
	nem beszélget szüleivel a pénzügyekről	92
	<i>N=132 (100%)</i>	<i>91</i>

Alig van egy-egy százalékpontnyi különbség a vizsgált csoportok között. A mintanagyság és a kiválasztás nyilván befolyásolja a homogén arányokat, mindenesetre ebben a kérdezett körben nincs különbség a felsorolt változók szerint. (A közepes tanulók – akik igen kevesen vannak – az átlagosnál kevésbé spórolnak; a fiúk inkább takarékosak, mint a lányok, de a különbség igen csekély.) További elemzésre lenne szükség.

„Mire gyűjtesz most éppen?” – kérdeztük a diákokat és arra voltunk kíváncsiak, hogy a gyűjtés milyen fogyasztási vagy megtakarítási célt szolgál. Meglehetősen sokféle nagyobb várható kiadást jelöltek meg a diákok mellett, hogy 13 százalékuk (17/128) azt mondta, hogy nincs konkrét célja, terve, „csak úgy spórol”, a kapott pénzt nem költi el, mindig félreteszi. A megjelölt megtakarítási célokat az alábbiak szerint csoportosítottuk. (Az állítások részletesebb elemzésére is van lehetőség.)

- *Tanulmányokkal, képzéssel kapcsolatos megtakarítások:* Egyetemi tanulmányok, laptop, új számítógép, jogosítvány, netbookra; nyári tanfolyam;nyelvvizsga
- *Sport- és kulturális eszközök, szórakoztató elektronika:* kerékpár, új kerékpár és extra kerékpár-felszerelés; foci-cipő; Bmx; Bmx váz; dobfelszerelés zenetanuláshoz; fényképezőgép; nyereg; gördeszka, új telefon; i-pod; erősítő

- *Ajándékozás:* Karácsonyi ajándékok
- *Különleges szórakozás, szabadidőtöltés:* nyaralás finanszírozása, drágább koncert, Sziget-fesztivál, FTC-meccs-, Reál-Barca-meccs- vagy Forma-1-es belépőjegy; nyárra, a Balatonra;
- *Kulturális kiadások:* könyv, DVD,
- *Ruházkodás, divatcikk és -szolgáltatás:* ruha, cipő, kabát; „piercing”, tetoválás (sok említés)
- *Egyéb célok:* lakásfelújítás, autó, autóalkatrész,

Folyamatos pénzköltés

Azt is megkérdeztük a diákoktól, hogy leggyakrabban mire költik a pénzüket. A 128 válaszoló egyenként több dolgot is mondhatott, szabadon felsorolt. A csoportosításából az derül ki, hogy főleg ruhaféléket, divatos dolgokat vásárolnak maguknak és nagyobb súllyal szerepel étkezés (mert nem elég vagy nem elég jó az iskolában az ebéd), édesség, chips is. A szórakozás – itt főleg a bulizást és a mozit említik – a következő leggyakoribb finanszírozandó dolog. Többen dohányoznak, továbbá ajándékokat vásárolnak.

7. sz. táblázat:

„**Leggyakrabban mire költöd a pénzed?**” kérdésre adott válaszelemek száma (db)

<i>Említés gyakorisága</i>	<i>Megvásárolt árucikk</i>
70 említés :	ruha
19 említés:	étkezés, kaja
13 említés:	buli
9 említés:	cigaretta
8 említés:	ajándék

A heti költsékezés

Ha mindent összeszámolsz, akkor kb. mennyi pénzt költesz egy héten? – erre kérdésre 77 választ kaptunk, mely összeget jelölt meg. Az átlag 3640 Ft hetente, a minimális költés 100 Ft, a legmagasabb össze 25000 Ft (amit egyébként heti tanfolyamra költ az illető), a medián 2000 Ft. További 22 válaszoló fűzött megjegyzést ehhez a kérdéshez: azt emelték ki, hogy nincs rendszeres heti költésük, nem tudják pontosan, változó az összeg is meg a költés üteme is. (7. táblázat)

A pénzkezelés precizitásáról, komolyságáról képet kaphatunk abból, vajon nyilvántartják-e a kérdezettek kiadásait, bevételeiket és vajon függnek-e döntéseik a szülőktől. (8. táblázat)

8. sz. táblázat:

A pénzkezelés jellemzői (igen-ek aránya %)

<i>A kérdés:</i>	<i>Igen-ek aránya</i>
Főlírod-e a kiadásaidat?	14
Főlírod-e a bevételeket?	16
Beleszólnak-e a szüleid, hogy hogyan, mire költöd el a pénzedet?	32

Az igen válaszok aránya szerint a gyerekek egyharmada függ a szülői akarattól: beleszólnak abba, hogy ki, mire és hogyan költi el a pénzét. A kiadások és bevételek „könyvelése” inkább fejben történik (14-16%-uk írja fel az összegeket).

Tranzakciók – pénzkölcsön, adás-vétel, adományozás előfordulása

A pénzhasználat, -kezelés ügyletei között előfordul, hogy szükségünk van pénzre és kölcsön-kérünk vagy tőlünk kérnek. A tizenévesek közötti reciprok kapcsolatok egyik jellemző megnyilvánulási formája lehet a pénzkölcsönzés is. Tudjuk, hogy a lányok csere-berélik egymás között ruháikat, csecse-becséiket, a fiúk játékokat, lemezeket, hangszereket stb. cserélnek vagy adnak-vesznek. Ezek a tranzakciók barátok között hosszú távon kiegyenlített reciprok kapcsolatok, sokféle változat létezhet: nem kell azonnal viszonzni a szívességet, lehet később is, számon tartják egymás között, és kölcsönösen méltányos viselkedést várnak el egymástól. A pénz azonban különleges jószág, bizonyára sajátos „közvetítő” szerepe révén. Az pénzügyi tranzakciók gyakoriságát igyekeztünk feltárni kérdéseinkkel. Előzetesen azt gondoltuk, hogy a kölcsönügyletek talán gyakrabban fordulnak elő, mint az adományozás – azaz az altruista magatartás: pénz vagy egyéb tulajdonunk átengedése másnak önzetlenül, a viszonzás elvárása nélkül. Arra számítottunk, hogy még ennél is ritkábban fordul elő, hogy a diákok valamit eladnak másnak – bár az Internet az ilyen tranzakciókat nagyon megkönnyíti: nem kell hétfégi bolhapiacra menni árulni. Tekintsük át sorban az ügyleteket!

9. sz. táblázat:

A pénzkölcsön-adás gyakorisága nemek, tanulmányi eredmény és a szülőkkel való beszélgetés ténye szerint (%)

A gyakoriság mértéke	Pénzkölcsönt ad							Együtt
	nemek szerint		tanulmányi eredmény szerint			pénzügyekről...		
	fiúk	lányok	közepes	jó	kiváló	beszélget	nem beszélget	
Gyakran	15	18	27	15	5	15	18	17
Ritkán	73	68	61	74	73	70	73	70
Soha	12	14	12	11	23	15	8	13
<i>N=fő (100%)</i>	<i>49*</i>	<i>92</i>	<i>41*</i>	<i>72</i>	<i>22*</i>	<i>92</i>	<i>49*</i>	<i>145</i>

* kicsi elemszám

A diákok 87 százaléka mondta azt, hogy szokott kölcsönadni, közülük 17 százalék gyakran teszi ezt, különösen a közepes tanulók (de a kis elemszám miatt ezt értelmezni nem tudjuk, és ez vonatkozik a kiváló tanulók csoportjában mért - „soha nem ad kölcsön” állítás – magas arányra is). A fiúk az átlagnál (17%) valamivel kisebb arányban mondták, hogy gyakran, és nagyobb arányban (73:70%) említették, hogy ritkán adnak kölcsön. Nagy különbségeket nem látunk a vizsgált csoportok között. Érdeemes odafigyelni arra, hogy akik nem beszélgetnek a pénzügyekről szüleikkel, az átlagosnál kisebb arányban mondják, hogy soha nem adnak kölcsön. (9. táblázat)

A kölcsönügyletekkel kapcsolatban az a hiedelmünk, hogy gyakoribb az, ha tőlünk kérnek, mint az, hogy mi kérünk másoktól. Nagylelkűnek gondoljuk magunkat: inkább adunk másoknak, mint kérünk tőlük – akár pénzt kölcsön. A vizsgált sokaság is ezt tükrözi vissza: 17 százalékuk gyakran ad kölcsön, de csak 11 százalék a gyakran kölcsönkérők aránya, és a ritkán kölcsönadók aránya is meghaladja a ritkán kölcsönkérők arányát. És kétszer akkora azok aránya, akik soha nem kérnek kölcsön, mint azoké, akik soha nem adnak kölcsön pénzt (26 : 13 %).

10. sz. táblázat:

A pénzkölcsön-kérés gyakorisága nemek, tanulmányi eredmény és a szülőkkel való beszélgetés ténye szerint (%)

A gyakoriság mértéke	<i>Pénzkölcsönt kér</i>							Együtt
	nemek szerint		tanulmányi eredmény szerint			pénzügyekről...		
	fiúk	lányok	közepes	jó	kiváló	beszélget	nem beszélget	
Gyakran	10	11	25	7	0	13	6	11
Ritkán	62	63	55	62	78	54	78	63
Soha	28	26	20	31	22	33	16	26
<i>N=fő (100%)</i>	<i>50</i>	<i>92</i>	<i>40*</i>	<i>73</i>	<i>23*</i>	<i>91</i>	<i>49</i>	<i>148</i>

* kicsi elemszám

A kölcsönkérést illetően a nemek szerinti csoportok az átlagos megoszlástól nem különböznek. A jó tanulók viszont inkább mondják, hogy soha nem kérnek kölcsön. A kis elemszám miatt nem tulajdoníthatunk nagy jelentőséget a tanulmányi eredmény szerinti többi csoportban látható eltéréseknek, de érdemes ezt a szempontot/változót másik mintán is vizsgálni. A pénzügyekről beszélgetők – , akikről úgy véljük, hogy szüleiktől kapott információk, tudás birtokában tájékozottabbak lehetnek – az átlagnál jóval magasabb arányban „utasítják el” a kölcsönkérést; a nem beszélgetők pedig az átlagosnál jóval magasabb arányban állítják, hogy ritkán kérnek kölcsön (78 vs 63%) (10. táblázat)

11. sz. táblázat:

A pénz-adományozás gyakorisága nemek, tanulmányi eredmény és a szülőkkel való beszélgetés ténye szerint (%)

A gyakoriság mértéke	Pénzt adományoz							Együtt
	nemek szerint		tanulmányi eredmény szerint			pénzügyekről...		
	fiúk	lányok	közepes	jó	kiváló	beszélget	nem beszélget	
Gyakran	5	3	8	1	4	2	6	4
Ritkán	63	65	64	63	57	63	61	61
Soha	32	32	28	36	39	35	33	35
<i>N=fő (100%)</i>	<i>50*</i>	<i>89</i>	<i>39*</i>	<i>72</i>	<i>23*</i>	<i>91</i>	<i>51*</i>	<i>146</i>

* kicsi elemszám

A válaszolók kicsit kevesebb mint kétharmada azt állítja magáról, előfordul, hogy csak úgy ad pénzt kéregetőnek, koldusnak, templomban. A kis elemszámok itt is gondol jelentenek, de megemlítjük, hogy a jó tanulók alig mondják, hogy gyakran adományoznak, a szüleikkel nem beszélgetők viszont inkább ilyenek. A családi kommunikáció a ritka adományozással (63 vs 61%) jár együtt, de ezek a százalékpontnyi eltérések nagyon kis különbségeket jeleznek. (11. táblázat)

A pénzadományozáson túl megkérdeztük a diákokat arról, hogy milyen gyakran fordul elő velük, hogy valamit, amit már nem használnak, odaadják rászorulóknak, például könyvgyűjtésben, ruhagyűjtésben, játékok gyűjtésében, stb. vesznek részt.

12. sz. táblázat:

Nem pénz adományozása nemek, tanulmányi eredmény és a szülőkkel való beszélgetés ténye szerint (%)

A gyakoriság mértéke	Nem pénzt adományoz rászorulóknak							Együtt
	nemek szerint		tanulmányi eredmény szerint			pénzügyekről...		
	fiúk	lányok	közepes	jó	kiváló	beszélget	nem beszélget	
Gyakran	10	34	24	28	23	32	15	26
Ritkán	69	54	61	58	68	54	71	59
Soha	20	12	15	14	9	14	13	15
<i>N=fő (100%)</i>	<i>49*</i>	<i>92</i>	<i>39*</i>	<i>72</i>	<i>23*</i>	<i>92</i>	<i>48*</i>	<i>145</i>

* kicsi elemszám

A válaszok szerint átlagosan 15 százalékuk nem adott soha semmit rászorulóknak. A különbségek inkább abban mutatkoznak meg a vizsgált változók szerint, hogy milyen gyakran tették ezt. A lányok inkább gyakran, a fiúk pedig inkább ritkán adományoztak. A jó tanulók is az átlagnál kicsit nagyobb arányban mondták, hogy gyakran adakoznak. A szülőkkel beszélge-

tők inkább gyakran, a nem beszélgetők pedig a ritkábban adományozók között térnek el +6 ill. +12 százalékponttal az átlagos értéktől (26 és 59%). (12. táblázat)

13. sz. táblázat:

A kereskedés gyakorisága nemek, tanulmányi eredmény és a szülőkkel való beszélgetés ténye szerint (%)

A gyakoriság mértéke	Eladások gyakorisága							Együtt
	nemek szerint		tanulmányi eredmény szerint			pénzügyekről...		
	fiúk	lányok	közepes	jó	kiváló	beszélget	nem beszélget	
Gyakran	10	5	12	3	14	8	6	8
Ritkán	61	44	60	44	50	52	46	49
Soha	29	51	28	53	16	40	48	43
<i>N=fő (100%)</i>	<i>49*</i>	<i>91</i>	<i>40*</i>	<i>73</i>	<i>22*</i>	<i>92</i>	<i>52*</i>	<i>147</i>

*kicsi elemszám

„És előfordult-e, hogy valamit eladtál (ismerősnek, Interneten, vásárban, stb.) hogy legyen pénzed?” – kérdeztük a középiskolásoktól. Erről a tranzakció-típusról mondták a vizsgált a kérdéssorozatban a legnagyobb arányban (43 %), hogy ilyen soha nem fordult elő. Más nézőpontból viszont: a diákok több mint fele adott már el valamit azért, hogy pénzt szerezzen. A vizsgált változók szerint elég nagy különbségek látszanak: a fiúk 71 százaléka üzletel, a lányoknak csak a fele. A tanulmányi eredmény szerint a jó tanulók térnek el legnagyobb mértékben fölfelé az átlagtól a ritkán üzletelők csoportjában. A pénzügyekről nem kommunikálók csoportjában a soha nem kereskedők mutatnak az átlaghoz képest nagyobb arányt (48 vs 48%). (13. táblázat)

Pénzpiaci termékek és szolgáltatások igénybevétele

Úgy gondoljuk, hogy a 14-19 éves középiskolások, akik valamennyi saját pénzt is kezelnek, mobil-telefonálnak, ezt-azt rendszeresen vásárolnak, előbb-utóbb kapcsolatba kerülnek a bankokkal, banki szolgáltatásokkal. Néhány kérdést tettünk fel ezzel kapcsolatban. Az alábbi táblázatban összefoglaljuk a kapott válaszokat. Mindenekelőtt leszögezzük, hogy a válaszolók száma e kérdéskörben eléggé lecsökken: 128-149 diák válaszolt, a többiek bizonyára nem ismerik a műveleteket vagy számukra irreleváns a kérdés, mert nem kerülnek kapcsolatba bankkal, biztosítóval.

14. sz. táblázat:

A pénzügyi termékek igénybevétele (igen-ek aránya %)

<i>A kérdés:</i>	<i>Igen-ek aránya</i>	<i>N=(100%)</i>
Banki szolgáltatás igénybevétele	44	146
- fizetés bankkártyával	36	128
- készpénzfelvétel	39	123
- átutalás	26	118
- internetes bankolás	14	119
- mobilegyenleg-feltöltés	35	116
- egyéb, pl.: „lekötés”, „kamatoztatás”	.	12
Van-e saját bankszámlád?	47	126
Van-e saját bankkártyád?	46	128
Biztosítás igénybevétele	42	149
- nem tudja	32	

A gyerekek számára bizonyára nem volt teljesen világos, mit jelent pontosan a „banki szolgáltatás”. A kérdéssort ezzel kezdtük, és későbbi válaszaikból az derült ki, hogy a konkrét szolgáltatásokat egy részük nem veszi igénybe (csak azt mondta). Jellemző, hogy a készpénzfelvétel fordul elő legnagyobb arányban. A bankkártyával való fizetés és a mobilegyenleg-feltöltés a válaszolók jó egyharmadát érinti. Az átutalás és e-bankolás kisebb arányú, ritka. Ugyanakkor azt állította a válaszadók közel fele, hogy van saját bankszámlája és bankkártyája is. A válaszoló diákok harmada nem tudja, van-e biztosítása (élet- és balesetbiztosítás) - bizonyára a szülők döntenek erről -, kétötödük biztosított. (14. táblázat)

Ismeretek a pénzügyekről

Feltételezésünk szerint a pénzügyi kultúráltság egyik legfontosabb összetevője és mutatója a pénzügyekről megszerzett tudás. Az ismereteket vizsgáló kérdéseink 14 fogalom magyarázatát kérték a diákoktól. A „helyes válasz” kategóriába a diákok olyan válaszai kerültek, melyből látszott, hogy jól tudják mit jelent az adott fogalom és a megfogalmazásuk teljes körű volt. A „pontatlan válasz” kategóriájába diákok olyan válaszai kerültek, melyek csak nagyjából tudják leírni az adott pénzügyi fogalom jelentését, de a hiányos megfogalmazás arra utal, hogy valamennyi tudásuk van róla, ami közel áll a fogalom valódi jelentéséhez, például THM= "tényleges hiteli magaslat". A „helytelen válasz” kategóriában pedig azon válaszok szerepelnek, melyekben tévednek, rosszul tudják vagy nem a kérdezett fogalmat írják le, hanem valami mást.

Mindent összeszámolva a 14 pénzügyi fogalom definícióját átlagosan a diákok 16 százaléka ismeri, 7 százaléka nagyjából van tisztában a jelentésükkel. Átlagosan kicsit kevesebb mint 5 százalék tévedett. A nem válaszolási arány meglehetősen magas: átlagosan 65 százalék. A nem válaszolókkal együtt, akikről ez esetben feltételezzük, hogy nem is tájékozottak, kijelenthetjük, hogy a minta háromnegyede az adott fogalmakkal kapcsolatban tájékozatlan (77 %). A következő táblázatokban összefoglaljuk a válaszok esetszámait (15. táblázat) és megoszlásait (ld. 16. táblázat utolsó oszlopa).

15. sz. táblázat:

A pénzügyi fogalmak ismerete (N=160)

<i>A válasz minősítése</i>	<i>Kamat</i>	<i>HUF</i>	<i>Lekötött betét</i>	<i>Lízing</i>	<i>Hitelkamat</i>	<i>Infláció</i>	<i>Részvény</i>
Helyes	44	87	25	13	17	48	18
Pontatlan	24	1	22	14	16	1	12
Helytelen	10	8	4	8	7	14	6
„nem tudom”	5	4	12	15	10	5	11
Összes válaszoló	83	100	63	50	50	68	47
Nem válaszol	77	60	97	110	110	92	113
Összesen	160	160	160	160	160	160	160
<i>A válasz minősítése</i>	<i>Betéti kamat</i>	<i>Portfolió</i>	<i>Hitelkártya</i>	<i>Euró</i>	<i>Betétkártya</i>	<i>THM</i>	<i>Biztosítás</i>
Helyes	5	1	29	25	3	18	25
Pontatlan	7	1	25	13	1	13	14
Helytelen	1	15	4	13	1	3	6
„nem tudom”	21	22	6	7	26	8	7
Összes válaszoló	34	39	64	58	31	42	52
Nem válaszol	126	121	96	102	129	118	108
Összesen	160	160	160	160	160	160	160

A legtöbb diák a „HUF” definiálására vállalkozott, itt 100 fő válaszolt. Sokan válaszoltak még a *kamat és az infláció, a hitelkártya, és a lekötött betét* kérdésekre. Míg a legtöbb üresen hagyott válasz hely a betétkártyára, betéti kamatra és a THM-re vonatkozó kérdést követte.

A válaszolási aránnyal megegyezően a legtöbb diák (87 fő) a HUF jelentését tudja (pontatlan választ adó egy volt). Másodikként az *infláció* jelentését ismerik (48 fő) és ebben az esetben is csak egy diák adott pontatlanabb, még elfogadható választ. Ám az „*infláció*” meghatározásánál meglehetősen sok a helytelen választ adók száma (14 fő), ők például azt írták, hogy az valamilyen adó, vagy úgy vélték, hogy az infláció változást, ingadozást jelent.

A „*portfolió*” jelentését csak egy diák ismerte, és szintén egy valaki volt, aki ugyan nem jó választ adott rá, azonban nagyjából jó fogalomra gondolt. Kevesen tudták meghatározni a *betéti kamat, a betétkártya, lízing és a THM* fogalmakat. (15. táblázat)

16. sz. táblázat:

A pénzügyi fogalmak ismerete (N=100%)

<i>A válasz minősítése</i>	<i>Kamat</i>	<i>HUF</i>	<i>Lekötött betét</i>	<i>Lízing</i>	<i>Hitelkamat</i>	<i>Infláció</i>	<i>Részvény</i>	<i>Mind</i>
Helyes	28	54	16	8	11	30	11	16
Pontatlan	15	1	14	9	10	1	8	7
Helytelen	6	5	3	5	4	9	4	5
„nem tudom”	3	3	8	9	6	3	7	7
Összes válaszoló	52	63	39	31	31	43	30	35
Nem válaszol	48	37	61	69	69	56	70	65
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>A válasz minősítése</i>	<i>Betéti kamat</i>	<i>Portfolió</i>	<i>Hitelkártya</i>	<i>Euró</i>	<i>Betétkártya</i>	<i>THM</i>	<i>Biztosítás</i>	<i>Mind</i>
Helyes	3	1	18	16	2	11	16	16
Pontatlan	4	1	16	8	1	8	9	7
Helytelen	1	9	3	8	1	2	4	5
„nem tudom”	13	14	4	4	16	5	4	7
Összes válaszoló	21	25	41	36	20	26	33	35
Nem válaszol	79	75	59	64	80	74	67	65
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100

A fogalmak nagy részében a diákok inkább a „nem tudom” választ jelölték meg, mintsem beírják a téves sejtéseiket, ami arról árulkodik, hogy biztosan meg tudják ítélni a tudásuk hiányát. A *kamat, a HUF, az infláció, és az euró* fogalmak esetében inkább a saját tudásról gondolt hiedelmet látjuk. Ezek definícióiban nagyobb a téves válaszok aránya, mint a nem tudom választ adóké. Bizonyára a nem válaszolók között is vannak olyanok, akik a „nem tudom”-ot is beírhatták volna. A helytelen válaszok aránya mindenképp magasabb a közbeszédben, médiában gyakrabban használt fogalmakat firtató a kérdéseknél. A diákok a legtöbb rossz választ a *portfolió, az infláció, az euró, a kamat* fogalmak definícióiban adták. (16. táblázat)

„Tudomásod szerint a Forint bankjegyeknek (papírpénznek) hány különböző címlete van forgalomban jelenleg?” – kérdésre a diákok kicsit kevesebb mint a fele válaszolt (44 %). A választ 30 százalékuk tudta helyesen. Valaki 15 címletet tud, ketten 12-t, ami esetleg abból fakadhat, hogy nem olvasták el pontosan a kérdést, és nem csak a papírpénz címleteket számolták össze. Körülbelül 60 százalék a tudatlanok aránya. (17. táblázat)

17. sz. táblázat:

A Forint bankjegy címletei – ismeret-kérdés (N=100%)

<i>A Forint bankjegyek hány címlete van?</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
5	14	9
6 (helyes)	48	30
7	6	4
12	2	1
15	1	1
Összes válaszoló	71	44
Nem válaszoló	89	56
Összes tanuló	160	100

A következő ismeretkérdésekkel a nemzeti banki és a kereskedelmi banki funkció közti különbségek tudását vizsgáltuk. A „Tudomásod szerint mivel foglalkozik a Magyar Nemzeti Bank?” és a „...mivel foglalkoznak a kereskedelmi bankok?” kérdésekre még kevesebben válaszoltak (34% illetve 25 %). (18. táblázat)

A helyes válaszok aránya megegyezik (8 %) és ugyanazok a diákok válaszoltak mindkettőre helyesen. A pontatlan, illetve ebben az esetben hiányos válasz kategóriájában olyanok szerepelnek, akik csak egy szavas válaszokat adtak, például a Magyar Nemzeti Bank esetében csak a pénzkibocsátást írták. Míg a helytelen választ adók körébe kerültek azok, akik mivel nem tudták a választ, röviden annyit írtak, hogy „pénzzel foglalkozik”. (Talán nem megfelelő itt a helytelen minősítés, ők azonban semmiképp nem tartoznak azok közé, akik pontosan le tudták írni a banki tevékenységet.)

18. sz. táblázat:

A bankok funkciói – ismeret-kérdés

<i>A válasz minősítése</i>	<i>Mivel foglalkozik a Magyar Nemzeti Bank?</i>		<i>Mivel foglalkoznak a kereskedelmi bankok?</i>	
	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Helyes	12	8	12	8
Pontatlan	13	8	7	4
Helytelen	22	14	14	9
„nem tudom”	7	4	7	4
Összes válaszoló	54	34	40	25
Nem válaszol	106	66	120	75
Összesen	160	100	160	100

A banki funkciók ismerete erősen hiányos. A sokaság kevesebb mint tíz százaléka tudja helyesen, megközelítően ugyanennyinek csak elég halvány sejtése van ezzel kapcsolatban. A diákok 84-88 százaléka tökéletesen tudatlan e tárgyban – ez különösen a bankok felé irányuló fokozott médiafigyelem és az erről szóló közbeszéd ismeretében legalábbis elgondolkodtató.

Vélemények a pénzügyekről

Úgy véljük, hogy a diákok tudását és a pénzzel való foglalkozásuk módját befolyásolja a meggazdagodásról, a tudás megszerzéséről alkotott vélekedés. Nézzük meg, milyen képességeket, készségeket vélnek szükségesnek a meggazdagodáshoz.

„Véleményed szerint az alábbi tényezők mennyire szükségesek a meggazdagodáshoz?”- kérdéseinkre adott válaszokból az derül ki (19. táblázat), hogy leginkább a *munkát, szorgalmat* vélik nagyon szükségesnek és szerintük a *kreativitásnak* (!) van a legkisebb szerepe. Ez utóbbi talán kevésbé különbözik a pénzzel való „*ügyes bánásmód*”-tól, amit viszont közel 80 százalék szükségesnek tart. A legnagyobb bizonytalanság – a 3-as érték részaránya – a *kreativitás* megítélésében mutatkozik, a legkisebb az „*ügyes bánásmód*” megítélésében (itt csak 1/5 tartja közepesnek a szükségességet, is-is választ ad). Megjegyzendő még, hogy a munka, szorgalom szükségességéről gondolják, hogy az legkevésbé szükséges.

19. sz. táblázat:

A meggazdagodáshoz szükséges válaszelemek megítélése (%)

A szükségesség mértéke	Mi kell a meggazdagodáshoz?				
	kemény munka, szorgalom	szerecsse	kreativitás	a pénzzel való ügyes bánás	spórolás, takarékoság
1= egyáltalán nem kell	3	0	1	0	1
2	3	5	5	1	4
3	12	26	27	20	26
4	28	20	27	26	35
5= nagyon szükséges	54	49	40	53	34
<i>N=fő (100%)</i>	<i>145</i>	<i>144</i>	<i>143</i>	<i>144</i>	<i>141</i>
	82	69	67	79	69

Összességében a diákok 80 százaléka a munka, szorgalom és a pénzzel való ügyes bánásmód szükségességét jelölte meg, közel 70 százalékuk mondta, hogy a másik három dolog – szerecsse, kreativitás és takarékoság – szükséges.

A következő kérdésekre (20. és 21. táblázat) adott válaszok a szükségesség megítéléséből logikusan adódnak: a pénzzel való bánásmód megtanulható (57%), de nem árt hozzá némi tehetség (41 %). És a válaszolók több mint kétharmada (69%) szeretné is megtanulni ezt a tudományt.

20. sz. táblázat:

„Szerinted meg lehet-e tanulni, hogyan kell ügyesen bánni a pénzzel?” (%)

<i>Állítás</i>	<i>Megoszlás</i>
(1) nem, erre születni kell	1
(2) igen, megtanulható	57
(3) megtanulható, de született tehetség is kell hozzá	41
<i>N=fő (100%)</i>	146

21. sz. táblázat:

„Te személyesen szeretnéd-e megtanulni, hogyan kell ügyesen bánni a pénzzel?”

<i>Állítás</i>	<i>Megoszlás</i>
Igen	69
Nem	9
Nem tudom	21
<i>N=fő (100%)</i>	143

A fentieknek némileg ellentmond, hogy az önerőből való tisztes meggazdagodást csak 60 százalék gondolja igazán lehetségesnek. (22. táblázat)

22. sz. táblázat:

Adózás, biztosítás, gazdagodás – attitűdök (N= 147, 100%)

<i>Kijelentések</i>	<i>Egyetértés mértéke*</i>				
	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Önerőből, tisztes módon is meg lehet gazdagodni.	6	15	19	30	30
Az adócsalók valamennyi állampolgárt megkárosítják.	1	9	14	26	50
Sokan azért nem fizetnek rendesen adót, mert tudják, hogy mások is csalnak.	6	10	38	31	15
Az adófizetés közös érdek.	6	9	28	23	34
Az adókból befolyó összeget az állam nem jól használja fel.	2	3	24	24	47
Fontos, hogy nyugdíjba vonulásomig félretegyek annyi pénzt, amiből idősebb koromban megélhetek.	2	3	25	31	39
Ha az embernek pénzre van szüksége, a hitelfelvétel jó megoldás.	30	30	31	7	2
Biztosítást kötni felesleges, a díjfizetés pénzkidobás.	25	25	34	10	6

*1-es: egyáltalán nem ért egyet, 5-ös: nagyon egyetért a kijelentéssel

Az adózással kapcsolatos, részben morális kérdésfeltevések racionális magyarázatait keresve azt látjuk a válaszokból, hogy a leginkább azzal az állítással értenek egyet, mely az adócsalók mindenkit megkárosító magatartásáról szól (50 %), és közel ekkora az említési arány az állam rossz gazdálkodásáról (47%). Egyharmad nagyon egyetért azzal, hogy az adófizetés közös érdek, és nagyon kis arányban értenek egyet azzal, hogy ha nincs pénzünk, hitelt vegyünk fel (2%)

Közel egyharmadnyi egyetértést (4-es értékelés – 30%) kapott az előrelátó, nyugdíjas időkre készülő takarékos magatartás, az adófizetési morál romlását a mások csalását kalkuláló megfontolással magyarázó, valamint a tisztes meggazdagodás lehetőségét megfogalmazó állítás.

Az elutasító, alacsony egyetértést kifejező értékelések között szintén közel egyharmad (1-es és 2-es értékelés – 30 %) a hitel-igénybevétel elutasítása és az az állítás, mely szerint a biztosítás felesleges lenne.

Összegzés

1. **Minta:** A válaszoló, átlagosan 16,5 éves középiskolások (160 fő) jellemzően 3,9 fős családban élnek, melyek jó fele kétkeresős háztartás. Kétharmaduk jó és kiváló tanuló. A fiú-lány arány a mintában 35:65; a lányok 70, a fiúk 60 százaléka szokott otthon a szülőkkel a pénzügyekről beszélgetni.
2. **Pozitív kijelentések – jellemző-e a háztartásra?** A válaszolók viszonylag jómódúnak mondták magukat; több mint háromnegyed mondta, nem foglalkozik sokat a pénzzel a családjuk, mert mindennapi megélhetésük biztosított. Minden ötödik háztartásban mostanában vettek új lakást vagy más nagy értékű háztartási berendezést, a megkérdezettek közel fele viszont azt válaszolta, hogy ez nem volt jellemző a háztartásukra. Több mint egyharmaduk szerint nem azért nem foglalkoznak a pénzzel, mert a nem-anyagi dolgok sokkal fontosabbak; és szintén nem jellemző a gyerekek vélekedése szerint az, hogy megtakarításokkal foglalkoznának. A család fogyasztása inkább a minőségi megfontoláson alapul (1/3), bár ebben elég bizonytalanok.
3. **Negatív kijelentések – jellemző-e a háztartásra?** A gyerekek a lakáshiteltörlesztéssel kapcsolatban nagyon nem, az olcsóbb bevásárlások (akciók, leárazás) nagyon tájékozottnak mutatkoznak. Minden harmadik családra jellemző, hogy a hirtelen nagyobb kiadás problémát okoz. A válaszolók 60 százaléka szerint családjukban nincs hó végi szűkölködés, ebből adódó feszültség. Ugyancsak nem jellemző, hogy a számlák befizetése miatt nehézség lenne. Szintén nem jellemző a sokaságra a hiteltörlesztésből származó probléma. A nagybevásárlások sem lettek ritkábbak. Leárazáskor vagy olcsó helyeken vásárolni élelmiszert és ruhát közel minden harmadik család, de ezzel kapcsolatban adtak a megkérdezettek a legnagyobb arányban „is-is” választ.
4. **Tények:** A válaszolók majdnem fele azt mondta, hogy nem jellemző a családra az, hogy pénzhiány miatt nem mentek el nyaralni. És kétharmad szerint az sem volt jellemző, hogy valamit, amit a szülők megígértek, ne tudták volna megvásárolni a gyerekeknek. Az, hogy kevesebbet költenek mostanában szórakozásra,

mozira, ruhára minden harmadik megkérdezettre jellemző. A családok több mint felében a szórakozásra szánt költségek mostanában nem csökkentek.

5. A diákok közel fele számára *nagyon fontos* az, hogy legyen **zsebpénze**. A jó tanulók az átlagosnál nagyobb fontosságot tulajdonítanak ennek; a szüleikkel nem beszélgetők számára ez közepesen fontos.
6. A diákok 62 százaléka rendszeresen kap (zseb)pénzt, főképp havonta (38%) és csak negyedük heti rendszerességgel, a többiek alkalmilag.
7. A diákok 53 százaléka *inkább összespórolja a pénzét*, mert valamit szeretne vásárolni magának/másnak, csak negyedük írta hogy „*inkább elköltöm a pénzemet, ha éppen szükség van valamire*”. A többiek pénzhasználata változó.
8. A heti átlagos költségek 3640 Ft. Jellemzően sem a bevételeket, sem a kiadásokat nem írják fel és a szülők minden harmadik gyerek pénzhasználatába beleszólnak.
9. A diákok 87 százaléka mondta azt, hogy szokott kölcsönadni és 74 százalék a kölcsönkérők aránya. Pénzt adni, adományozni a megkérdezettek majdnem kétharmada szokott, de mást 85 százalék ad rászorulónak.
10. A diákok több mint fele mondta, hogy előfordult, eladott valamit, hogy legyen pénze.
11. A banki szolgáltatások igénybevétele ebbe a mintában nem éri el az 50 %-ot.
12. **Tudáskérdések:** A minta több mint háromnegyede a pénzügyi fogalmakkal kapcsolatban tájékozatlan. A banki funkciókat közel 90% nem ismeri.